

بررسی نوع و میزان مطالعات غیر درسی دانش آموزان دوره‌ی متوسطه و شناسایی عوامل مؤثر بر آن از نظر دانش آموزان در شهرستان شهرضا

« مرتضی فاضل (*) - دکتر احمد شعبانی (**)

مقدمه:

امروزه در جوامع انسانی، کتاب به عنوان ابزاری مهم در ابقای موجودیت فرهنگی نقشی اساسی دارد و کتابخوانی و میزان گرایش آحاد جامعه به آن از عوامل اساسی رشد و حیات فرهنگی و اجتماعی به شمار می‌رود. فیلیپ جی. می‌گوید: «امروزه یکی از شاخص‌های رشد علمی و فرهنگی هر ملتی، اهمیت دادن آن ملت به کتابخوانی و مطالعه است و در این خصوص ساخت اجتماعی، سیستم‌های آموزشی، مشکلات زبانی و به‌طور کلی واقعیت‌های اقتصادی و سیاسی را در مورد انتشارات کشورها و کتابخوانی ملتها نباید نادیده گرفت.» (آدلر و دورن: ۱۳۷۱)

واقعیت‌های موجود و هم‌چنین گزارش‌های سازمان‌های معتبر بین‌المللی نشان می‌دهد که مردم کشورهای توسعه یافته از میزان بالای مطالعه برخوردارند. (آرون: ۱۳۶۳)

مقایسه‌ی آمار میزان تولید کتاب، تعداد کتاب‌های مطالعه شده یا امانت گرفته شده از کتابخانه‌های عمومی نشان می‌دهد که جایگاه مطالعه در کشور ما نسبت به سایر کشورها بخصوص کشورهای توسعه یافته، وضعیت نامطلوبی دارد و باید به دنبال راه حل‌های مناسب جهت ترویج مطالعه و ایجاد فرهنگ کتابخوانی در کشور بود.

با عنایت به این‌که مطالعه امری اکتسابی است و سنین کودکی و نوجوانی، سنین کسب عادات و فضائل می‌باشد به همین سبب سال‌هاست که تحقیق در عادت مطالعه‌ی کودکان مورد توجه بسیاری از محققین قرار گرفته است. تا جایی که مدت‌هاست

تشویق عادت به مطالعه هدف اصلی برنامه‌ی توسعه‌ی کتاب یونسکو می‌باشد. (استیگر: ۱۳۷۰، ص ۱۱)

لذا در تحقیق حاضر با هدف توسعه و گسترش مطالعه، میزان و نوع مطالعات غیر درسی دانش‌آموزان مقطع متوسطه در شهرستان شهرضا مورد بررسی قرار گرفته است و سپس عوامل مؤثر بر مطالعات غیر درسی از دیدگاه دانش‌آموزان مورد توجه و شناسایی قرار گرفته است.

ضرورت و اهمیت پژوهش: در دین مقدس اسلام به کتاب و مطالعه توجه بسیار زیادی شده است تا آن‌جا که معجزه‌ی جاوید پیامبر اکرم ﷺ و راهنمای سعادت بشر کتاب قرآن معرفی شده است، که در آن آیات بسیاری در فضیلت کسب علم و دانش نازل گردیده است. از جمله در آیه‌ی اول سوره‌ی قلم خداوند به قلم و یا آن‌چه به آن می‌نویسند، سوگند یاد می‌کند.

میزان مطالعه و گرایش به کتاب، از مهم‌ترین شاخص‌های رشد و توسعه می‌باشد. یونسکو در بسیاری از کنفرانس‌های خود اساس توسعه‌ی اقتصادی را گسترش کتاب و برنامه‌ریزی دراز مدت آموزشی دانسته است (ویلفرد لنگستر: ۱۳۶۶).

هم‌چنین تحقیقات نشان می‌دهد دانش‌جویانی که در دانشگاه بیشترین استفاده را از کتابخانه می‌کنند معمولاً افرادی هستند که از کتابخانه‌ی دبیرستان استفاده کرده و دانش‌آموزان دبیرستانی که از کتابخانه‌ها استفاده می‌کرده‌اند، بیشتر آن‌هایی بوده که استفاده از

(*) همکار فرهنگی و دانشجوی کارشناس ارشد مشاوره و راهنمایی

(**) دکترای علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی و عضو هیأت علمی دانشگاه اصفهان

لذا می‌توان گفت بررسی میزان و نوع گرایش مطالعاتی دانش‌آموزان و عوامل مؤثر بر آن به‌عنوان اولین گام بر توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تلقی می‌گردد و می‌تواند به‌مسئولان آموزش و پرورش و بخصوص مسؤولان امور کتابخانه‌های آموزشی و فعالیت‌های تربیتی و فرهنگی کمک نماید تا کتابخانه‌های آموزشی متناسب با نیاز، علاقه و گرایش‌های مطالعاتی دانش‌آموزان تجهیز و احیا شود و با شناسایی عوامل مؤثر بر میزان مطالعه دانش‌آموزان ترتیبی اتخاذ نمایند که عوامل ترغیب‌کننده و افزایش دهنده مطالعات غیر درسی تقویت و موانع و عوامل کاهش دهنده مطالعات غیر درسی دانش‌آموزان برطرف شود.

اهداف پژوهش: هدف اول پژوهش حاضر بررسی میزان مطالعه غیر درسی دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه در شهرستان شهرضا می‌باشد و این هدف از دو جنبه‌ی میزان ساعات و میزان صفحه‌های مطالعه‌ی غیر درسی بین دانش‌آموزان دختر و پسر تشکیل شده است. هم‌چنین رابطه‌ی بین میزان مطالعه غیر درسی از هر دو جنبه با پایه‌ی تحصیلی مورد توجه بوده است.

هدف دوم پژوهش بررسی نوع مطالعه غیر درسی دانش‌آموزان در سه زمینه‌ی منابع مطالعاتی، گرایش‌های مطالعاتی، کتاب‌های غیر درسی، گرایش‌های مطالعاتی مجلات و روزنامه‌ها می‌باشد.

هدف سوم بررسی عوامل مؤثر بر مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه از دیدگاه دانش‌آموزان در شهرستان شهرضا می‌باشد. عوامل مورد توجه عبارتند از:

الف - رفتار توجه‌آمیز والدین نسبت به کتاب
ب - عدم دسترسی دانش‌آموزان به کتاب‌های مورد علاقه و گرانی کتاب

ج - رفتار توجه‌آمیز معلمان نسبت به کتاب و مطالعه

د - سیستم تجهیز و نحوه‌ی اداره‌ی کتابخانه‌ی مدارس

ه - تبلیغات کتاب‌خوانی و عضویت در انجمن‌های علمی و ادبی یا شوراهای دانش‌آموزی.

و - اهداف دانش‌آموزان از مطالعه غیر درسی

هم‌چنین رابطه بین عوامل مؤثر بر مطالعه‌ی غیر درسی و متغیر جنسیت و بررسی عوامل مانع استفاده‌ی دانش‌آموزان از

سؤالات تحقیق: سؤالات مربوط به نوع و میزان مطالعه‌ی غیر درسی.

۱- آیا میزان مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان پسر کمتر از میزان مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان دختر در دوره‌ی متوسطه می‌باشد؟

۲- آیا تفاوت معناداری بین میزان مطالعه‌ی غیر درسی و پایه‌ی تحصیلی دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه وجود دارد؟

۳- گرایش موضوعی مطالعه غیر درسی دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه چیست؟

۴- آیا موضوع مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان پسر با موضوع مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان دختر متفاوت است؟

سؤالات مربوط به عوامل مؤثر در مطالعات غیر درسی.

۵- آیا رفتار توجه‌آمیز والدین نسبت به کتاب و مطالعه در میزان مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان مؤثر است؟

۶- آیا عدم دسترسی دانش‌آموزان به کتاب‌های مورد علاقه و گرانی کتاب موجب کاهش میزان مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان می‌گردد.

۷- آیا حجم زیاد دروس و تکالیف کلاسی موجب کاهش میزان مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان می‌گردد؟

۸- آیا رفتار توجه‌آمیز معلمان نسبت به کتاب و مطالعه در میزان مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان مؤثر است؟

۹- آیا سیستم تجهیز و نحوه‌ی اداره‌ی کتابخانه مدارس در میزان مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان مؤثر است؟

۱۰- آیا تبلیغات کتاب‌خوانی (بازدید از نمایشگاه‌های کتاب، مسابقات کتاب‌خوانی و معرفی کتاب) در میزان مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان مؤثر است؟

۱۱- آیا بین عوامل مؤثر بر مطالعه‌ی غیر درسی و متغیر جنسیت ارتباط معناداری وجود دارد؟

۱۲- آیا عضویت در انجمن‌های علمی و ادبی یا شوراهای دانش‌آموزی در میزان مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان مؤثر است؟

۱۳- آیا اهداف دانش‌آموزان از مطالعه‌ی غیر درسی در میزان مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان مؤثر است؟

۱۴- چه عواملی مانع استفاده دانش‌آموزان از کتابخانه‌های

آموزشگاهی می‌شود؟

پیشینه‌ی تحقیق: تحقیقات نسبتاً متنوعی در زمینه‌ی مطالعات دانش‌آموزان انجام گرفته است. در تحقیقی که توسط پروین بلورچی در سال تحصیلی ۵۲-۵۱ انجام گرفته است نشان دهنده‌ی آن است که دختران بیش از پسران و در مدارس ملی بیش از مدارس دولتی دانش‌آموزان مطالعه می‌کنند. براساس نتایج این مطالعه ۷۴ درصد دانش‌آموزان به مطالعه‌ی کتاب‌های غیر درسی می‌پردازند. در همان سال در تحقیق دیگری که بر روی جوانان ۱۸-۱۵ ساله توسط مریم مفتخر انجام گرفت، نشان داد که ۵۰ درصد از آزمودنی‌ها به خواندن کتاب علاقه ندارند و به کتابخانه مراجعه نمی‌کنند. آنان ترجیح می‌دهند از وسائل یادگیری به غیر از کتاب استفاده برند. علاوه بر آن سنگینی برنامه‌های درسی از عوامل مهم بازدارنده‌ی مطالعه می‌شود. مسؤلیت‌ها و وظایف مدرسه، زندگی در محیط پر جمعیت و کمبود وقت به عنوان دیگر عوامل بازدارنده مورد توجه قرار گرفته است. در تحقیق دیگری که در همان سال توسط عباس حری تحت عنوان «جامعه‌شناسی کتاب‌خوانی نوجوانان ۱۵ تا ۱۹ سال» انجام شده است، مسائل مربوط به کتاب و شمارگان آن، محدود بودن گروه کتاب‌خوانی، مشکلات اقتصادی، نادرستی روش‌ها و برنامه‌های تحصیل، بدی توزیع کتاب و گرانی آن و بالاخره تعداد کم کتابخانه‌ها و پویا نبودن محتوای کتاب‌های درسی از عوامل بی‌رغبتی جوانان به مطالعه ذکر و میزان متوسط مطالعه دانش‌آموزان دبیرستانی ۱۴ دقیقه عنوان می‌شود.

بعد از انقلاب نیز تحقیقات متعددی در زمینه‌ی مطالعه‌ی دانش‌آموزان انجام گرفته است. حیدر اسلامی و همکارانش در سال ۱۳۷۰ نقش عوامل شخصی و آموزشی را در گرایش دانش‌آموزان به مطالعه در استان یزد بر روی ۱۰۰ نمونه مورد بررسی قرار می‌دهند. در تحقیق آنان بر عواملی چون نقش والدین، مربیان و دوستان در افزایش علاقه به مطالعه، مسابقه‌های کتاب‌خوانی و شرکت در اداره‌ی کتابخانه در میزان مطالعه‌ی غیر درسی تأکید شده است. یافته‌های این مطالعه حاکی از این مطلب است که بین پیشرفت تحصیلی و علاقه به مطالعه نوعی ارتباط مستقیم و دو جانبه وجود دارد. علی‌محمد دانشی در سال ۱۳۷۱ نیز در تحقیق دیگر میانگین مدت زمان مطالعه‌ی غیر درسی

دانش‌آموزان رشته‌ی علوم تجربی استان کهگیلویه و بویراحمد را بین ۱۰۴ تا ۱۲۸ دقیقه در هفته اعلام نموده است. زمینه‌های مورد مطالعه همین دانش‌آموزان را به ترتیب داستان، دینی - مذهبی، علمی - فنی، تاریخی، سیاسی، اجتماعی، سرگرمی و هنری ذکر کرده است.

تحقیق دیگری توسط فریدون جمیاری در سال ۱۳۷۲ انجام شده است و به بررسی ارتباط مطالعه منابع غیر درسی با پیشرفت تحصیلی پرداخته شده است و در آن بر خلاف پژوهش آقای عباسی و سایر پژوهش‌های گذشته، سهم مطالعه‌ی منابع غیر درسی را در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان ناچیز انگاشته شده است. در حالی که در تحقیق جواد نخودچی در استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۷۵ میانگین سرانه مطالعه به‌ازای هر دانش‌آموز ۴۹ دقیقه در شبانه‌روز ذکر شده است و بیشترین نوع کتاب‌های مورد علاقه پسران کتاب‌های علمی، درسی، کمک درسی، دینی، مذهبی و دختران کتاب‌های تاریخی، اجتماعی و مذهبی است. در تحقیق آقای یوسفی در استان قم در سال ۱۳۷۸ میزان سرانه‌ی مطالعه‌ی روزانه‌ی دانش‌آموزان حدود ۱۲/۱۲ دقیقه بیان شده است. موضوع‌های مطالعه‌ی دانش‌آموزان بیشتر داستان، ورزشی و سرگرمی می‌باشد.

تحقیقات و مطالعات فراوانی در زمینه‌ی مطالعه‌ی کودکان و نوجوانان در خارج از کشور انجام گرفته شده است که تنها ۲ مورد به‌طور اختصار ذکر می‌شود. یافته‌های شارون (۱۹۷۴-۱۹۷۳) در آمریکا نشان می‌دهد که مردم روزانه به‌طور متوسط ۱۰۵ دقیقه مطالعه می‌کنند. در حالی که میزان مطالعه نوجوانان دبیرستانی در ایرلند ۱/۵ ساعت در روز گزارش شده است. یافته‌های همیل ویت و دیگران (۱۹۸۵) نیز نشان می‌دهد که در انگلستان کودکان به‌طور متوسط هر ماه ۳ کتاب مطالعه می‌کنند.

روش:

در پژوهش حاضر از روش توصیفی و پیمایشی برای سنجش میزان و نوع مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان استفاده گردید. برای سنجش میزان رابطه‌ی عوامل مؤثر بر مطالعه‌ی غیر درسی با میزان مطالعه‌ی غیر درسی از روش همبستگی رتبه‌ای استفاده گردید. جامعه و نمونه‌ی آماری و روش نمونه‌گیری: جامعه‌ی

جدول (۲) مقایسه‌ی میانگین صفحات مطالعه غیر درسی دانش‌آموزان پسر و دختر در طول هفته

جنسیت	تعداد مورد مطالعه	میانگین	انحراف معیار	آزمون تفاوت میانگین‌ها	سطح معنی داری
دانش‌آموزان پسر	۱۸۰	۱۸/۵۷	۲۸/۵۶		
دانش‌آموزان دختر	۱۸۰	۱۳/۷۸	۱۳/۴۱	۲/۰۳۵	۰/۰۰۰

سؤال دوم: آیا تفاوت معناداری بین میزان مطالعه‌ی غیر درسی و پایه‌ی تحصیلی دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه وجود دارد؟ تجزیه و تحلیل واریانس میزان مطالعه غیر درسی در هر سه پایه تحصیلی نشان می‌دهد که بین میانگین میزان ساعات مطالعه‌ی غیر درسی با پایه‌ی تحصیلی و میانگین صفحات مطالعه‌ی غیر درسی و پایه‌ی تحصیلی تفاوت معناداری در سطح ۰/۰۵ وجود دارد. هم‌چنین با استفاده از آزمون نوکی مشخص گردید که تنها بین میانگین ساعات مطالعه غیر درسی دانش‌آموزان دوم و سوم تفاوت معنادار وجود دارد. هم‌چنین در مورد میانگین صفحات مطالعه غیر درسی بین پایه‌ها مختلف تفاوت معنادار دیده شد. لذا در مجموع می‌توان گفت که دانش‌آموزان پایه‌ی دوم هم تعداد ساعات و هم تعداد صفحات مطالعه غیر درسی بیشتری داشته‌اند.

سؤال سوم: گرایش موضوعی مطالعه غیر درسی دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه چیست؟ نوع و گرایش موضوعی کتاب‌های غیر درسی دانش‌آموزان به‌هشت موضوع شامل: ۱- اجتماعی و سیاسی، ۲- ادبیات، ۳- رمان و داستان، ۴- شعر، ۵- تاریخی، ۶- روان‌شناسی، ۷- مذهبی - اخلاقی، ۸- علمی و فنی طبقه‌بندی و مورد سنجش قرار گرفت. در جدول شماره (۳) فراوانی و درصد موضوع‌های مورد علاقه‌ی دانش‌آموزان ارائه شده است.

جدول ۳ توزیع فراوانی و درصد موضوع‌های غیر درسی مورد علاقه دانش‌آموزان دختر و پسر

جنسیت	پسر		دختر		جمع کل	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
اجتماعی و سیاسی	۲۱	۸/۰۷	۱۸	۴/۱۷	۳۹	۵/۶۴
ادبیات	۳۴	۱۳/۰۷	۵۰	۱۱/۶۰	۸۴	۱۲/۱۵
رمان و داستان	۴۵	۱۷/۳۰	۱۲۹	۲۹/۱۳	۱۷۴	۲۵/۱۸
شعر	۴۴	۱۶/۹۲	۹۵	۲۱/۹۹	۱۳۹	۲۰/۱۱
تاریخی	۲۴	۹/۲	۳۰	۶/۹۶	۵۴	۷/۸۱
روان‌شناسی	۸	۳/۰۷	۴۷	۱۰/۹۰	۵۵	۷/۹۵
مذهبی و اخلاقی	۲۳	۸/۸۴	۴۶	۱۰/۶۷	۶۹	۹/۹۵
علمی و فنی	۶۱	۲۳/۴۶	۱۶	۳/۷۱	۷۷	۱۱/۱۴
جمع کل	۲۶۰	۱۰۰	۴۳۱	۱۰۰	۶۹۱	۱۰۰

آماره تحقیق کلیه‌ی دانش‌آموزان مشغول به تحصیل در دوره‌ی متوسطه در سال تحصیلی ۷۹-۱۳۷۸ هستند و تعداد آنان ۵۱۶۳ نفر پسر و ۴۹۴۹ نفر دختر و در مجموع ۱۰۱۱۲ نفر می‌باشد. حجم نمونه‌ی آماری ۳۶۰ نفر بوده‌اند که از هر پایه تحصیلی ۶۰ نفر پسر و ۶۰ نفر دختر با استفاده از روش تصادفی خوشه‌ای انتخاب گردیدند.

ابزار جمع‌آوری اطلاعات و روش تجزیه و تحلیل داده‌ها: ابزارهای اندازه‌گیری پژوهش شامل پرسشنامه محقق ساخته، مصاحبه و دفاتر ثبت کتاب‌های کتابخانه‌های مدارس می‌باشد. روایی صوری پرسشنامه محقق ساخته و مصاحبه با استفاده از نظرات اساتید تعلیم و تربیت و استاد ناظر طرح انجام شده است. پایایی پرسشنامه نیز از طریق آلفای کرونباخ معادل ۰/۷۰ محاسبه گردید.

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات در مرحله‌ی توصیف اطلاعات از جدول‌های فراوانی و درصد، نمودارها و شاخص‌های آماری نظیر میانگین، واریانس، انحراف استاندارد و آزمون همبستگی رتبه‌ای استفاده گردید. هم‌چنین در مرحله‌ی تحلیل داده‌ها، روش‌های استنباط آماری نظیر آزمون، تحلیل واریانس، آزمون تعقیبی توکی، آزمون خی دو و آزمون لمان ویتنی به‌کار رفته است.

یافته‌ها:

سؤال اول: آیا میزان مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان پسر کمتر از میزان مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان دختر در دوره‌ی متوسطه می‌باشد؟ شاخص مطالعه غیر درسی از دو جنبه‌ی میزان ساعات و صفحات مورد توجه قرار گرفته است و همان‌گونه که نتایج جدول شماره ۱ و ۲ نشان می‌دهد دانش‌آموزان پسر به‌طور معناداری ساعات مطالعه غیر درسی کمتری دارند اما از لحاظ میزان صفحات مطالعه غیر درسی پسران به‌طور معناداری بیش از دختران مطالعه می‌کنند.

جدول (۱) مقایسه‌ی میانگین ساعات مطالعه غیر درسی دانش‌آموزان پسر و دختر در طول هفته

جنسیت	تعداد مورد مطالعه	میانگین	انحراف معیار	آزمون تفاوت میانگین‌ها	سطح معنی داری
دانش‌آموزان پسر	۱۸۰	۱/۲۵	۱/۵۲		
دانش‌آموزان دختر	۱۸۰	۲/۳۲	۲/۰۶	۵/۵۷	۰/۰۰۰

نتایج حاصله نشان می‌دهد که کتاب‌های علمی و فنی اولین انتخاب دانش‌آموزان پسر و پس از آن موضوع‌های رمان و داستان و شعر به ترتیب در جایگاه بعدی قرار دارند و روان‌شناسی موضوعی است که کمترین میزان انتخاب را داشته است و انتخاب دانش‌آموزان دختر به ترتیب عبارتند از رمان و داستان، شعر و ادبیات. ضمن آن که برخلاف پسران، دختران موضوع‌های علمی و فنی را کمتر انتخاب نموده‌اند. هم‌چنین مجلات مورد علاقه‌ی دانش‌آموزان پسر به ترتیب عبارتند از:

الف - مجلات ورزشی ۲۸/۲۸ درصد

ب - مجلات علمی ۲۱/۵۶ درصد

ج - مجلات خانوادگی ۱۳/۰ درصد

و مجلات مورد علاقه‌ی دانش‌آموزان دختر به ترتیب عبارتند از:

الف - مجلات خانوادگی ۲۶/۱۴ درصد

ب - مجلات سینمایی و هنری ۲۴/۳۶ درصد

ج - مجلات سرگرمی و فکاهی ۱۹/۰۳ درصد

سؤال چهارم: آیا موضوع مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان پسر با موضوع مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان دختر متفاوت است؟ براساس یافته‌های به‌دست آمده بین نظرهای دانش‌آموزان دختر و پسر در زمینه‌ی موضوع‌های اجتماعی و سیاسی، ادبیات و تاریخی شباهت‌هایی وجود دارد اما بین نظرهای دانش‌آموزان در سایر زمینه‌ها تفاوت معناداری وجود دارد. بخصوص موضوع‌های علمی و فنی که نظرات کاملاً برخلاف یکدیگر می‌باشد.

سؤال پنجم: آیا رفتار توجه‌آمیز والدین نسبت به کتاب و مطالعه در میزان مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان مؤثر است؟ رفتارهای توجه‌آمیز والدین شامل کتاب‌خوانی والدین برای دانش‌آموزان، اختصاص مقداری از درآمد جهت تهیه‌ی کتاب، اهدا کتاب به‌عنوان هدیه یا جایزه، میزان مطالعه‌ی والدین یا میزان رجوع آنان به کتاب‌های مرجع می‌باشد و میانگین نمره‌ی نظرات دانش‌آموزان در مورد این رفتارها نشان دهنده‌ی آن بود که رجوع والدین به کتاب‌های مرجع به‌میزان کم می‌باشد و در سایر رفتارها میانگین نمره‌ی نظرات دانش‌آموزان به‌میزان متوسط می‌باشد. بین رفتارهای توجه‌آمیز والدین با ساعات مطالعه‌ی غیر درسی ارتباط معناداری وجود ندارد، اما رابطه همبستگی بین رفتارهای

توجه‌آمیز والدین با صفحات مطالعه‌ی غیر درسی رابطه‌ی همبستگی ۰/۱۲ می‌باشد.

سؤال ششم: آیا عدم دسترسی دانش‌آموزان به کتاب‌های مورد علاقه و گرانی کتاب موجب کاهش میزان مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان می‌گردد؟ براساس میانگین نمره‌ی نظرات دانش‌آموزان، عدم دسترسی دانش‌آموزان به کتاب‌های غیر درسی و گرانی کتاب به‌میزان متوسط متمایل به‌زیاد موجب کاهش میزان مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان گردیده است. رابطه همبستگی عدم دسترسی دانش‌آموزان به کتاب‌های غیر درسی و گرانی کتاب با میزان ساعات مطالعه‌ی غیر درسی ۰/۲۳ می‌باشد، اما بین عوامل فوق با صفحات مطالعه‌ی غیر درسی رابطه‌ی معناداری دیده نشد.

سؤال هفتم: آیا حجم زیاد دروس و تکالیف کلاسی موجب کاهش میزان مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان می‌گردد؟ براساس میانگین نمره‌ی نظرات دانش‌آموزان حجم زیاد دروس به‌میزان زیادی موجب کاهش مطالعه‌ی غیر درسی می‌گردد. انجام وظایف مدرسه در سطح متوسط موجب مراجعه به کتاب‌های غیر درسی گردیده است. هم‌چنین نداشتن تکالیف نیز در سطح متوسط موجب مطالعه‌ی غیر درسی شده است. لذا می‌توان گفت به‌همان نسبتی که تکالیف مدرسه دانش‌آموزان را وادار به مراجعه به کتاب‌های غیر درسی نموده است، به‌همان اندازه نداشتن تکالیف نیز موجب گردیده که دانش‌آموزان به مطالعه غیر درسی بپردازند. بین عوامل فوق و ساعات مطالعه غیر درسی رابطه‌ی معناداری وجود ندارد اما بین این عوامل و تعداد صفحات مطالعه‌ی غیر درسی رابطه‌ی همبستگی (۰-۰/۱۲) می‌باشد.

سؤال هشتم: آیا رفتار توجه‌آمیز معلمان نسبت به کتاب و مطالعه در میزان مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان مؤثر است؟ رفتارهای توجه‌آمیز معلمان نسبت به کتاب و مطالعه که در تحقیق حاضر مورد توجه قرار گرفته است عبارتند از تشویق معلمان به مطالعه‌ی غیر درسی، میزان دخالت دادن مطالعات غیر درسی در ارزشیابی دانش‌آموزان، ارجاع دانش‌آموزان به کتاب‌های غیر درسی برای فهم مطالب غیر درسی.

میانگین نمره‌ی نظرات دانش‌آموزان در مورد مجموع رفتارهای توجه‌آمیز معلمان نشان دهنده‌ی آن است که رفتار توجه‌آمیز

معلمان نسبت به کتاب و مطالعه به میزان متوسط می باشد رابطه همبستگی بین عامل فوق با ساعات مطالعه غیر درسی (۰/۲۱-) و با صفحات مطالعه‌ی غیر درسی (۰/۱۰) می باشد.

سؤال نهم: آیا سیستم تجهیز و نحوه‌ی اداره‌ی کتابخانه مدارس در میزان مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان مؤثر است؟ میانگین نمره‌ی نظرهای دانش‌آموزان درباره‌ی تأثیر نحوه‌ی اداره‌ی کتابخانه بر تشویق دانش‌آموزان به مطالعه‌ی غیر درسی در سطح متوسط و میانگین نمره‌ی نظرات دانش‌آموزان درباره‌ی تأثیر تجهیزات کتابخانه بر تشویق دانش‌آموزان غیر درسی در سطح زیاد می باشد. بین عامل فوق با میزان ساعات مطالعه‌ی غیر درسی ارتباط معناداری وجود ندارد اما رابطه‌ی همبستگی بین این عامل با تعداد و صفحات مطالعه‌ی غیر درسی (۰/۲۳) می باشد.

سؤال دهم: آیا تبلیغات کتاب‌خوانی در میزان مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان مؤثر است؟ تبلیغات کتاب‌خوانی به ترتیب میزان اهمیت و تأثیر از نظر دانش‌آموزان عبارتند از:

الف - شرکت در نمایشگاه‌های کتاب

ب - معرفی کتاب

ج - مسابقات کتاب‌خوانی

میانگین نمره‌ی نظرات دانش‌آموزان در مورد تبلیغات کتاب‌خوانی نشان دهنده‌ی آن است که شرکت در نمایشگاه‌های کتاب در سطح متوسط متمایل به زیاد و مسابقات کتاب‌خوانی و معرفی کتاب در سطح متوسط موجب افزایش مطالعه غیر درسی شده است. رابطه‌ی همبستگی تبلیغات کتاب‌خوانی با تعداد ساعات مطالعه غیر درسی (۰/۳۳) و با صفحات مطالعه‌ی غیر درسی (۰/۳۹) می باشد. سؤال یازدهم: آیا بین عوامل مؤثر بر مطالعه‌ی غیر درسی و متغیر جنسیت ارتباط معناداری وجود دارد؟ یافته‌های تحقیق نشان دهنده‌ی آن است که بین نظرهای دانش‌آموزان دختر و پسر در زمینه‌ی عوامل مؤثر بر مطالعه‌ی غیر درسی تفاوت معناداری وجود دارد. میانگین رتبه‌ی نظرات دانش‌آموزان پسر نیز نشان دهنده‌ی آن است که آنان عوامل مؤثر بر مطالعه‌ی غیر درسی را به ترتیب اهمیت چنین انتخاب نموده‌اند.

۱- رفتار توجه‌آمیز معلمان نسبت به کتاب و مطالعه

۲- رفتار توجه‌آمیز والدین نسبت به کتاب و مطالعه

۳- سیستم تجهیز و نحوه‌ی اداره‌ی کتابخانه

۴- عدم دسترسی دانش‌آموزان به کتاب و گرانی آن

۵- تبلیغات کتاب‌خوانی

۶- حجم زیاد دروس و تکالیف کلاسی

در مقابل میانگین رتبه‌ی نظرات دانش‌آموزان دختر از نظر ترتیب دقیقاً برعکس پسران می باشد.

سؤال دوازدهم: آیا عضویت در انجمن‌های علمی و ادبی یا شوراهای دانش‌آموزی در میزان مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان مؤثر است؟ با توجه به این که ۱۵/۸۳ درصد از دانش‌آموزان عضو انجمن‌ها یا شوراهای می باشند، در جدول شماره (۴) و (۵) میزان مطالعه این دانش‌آموزان از دو جنبه‌ی ساعات و صفحات مطالعه‌ی غیر درسی نشان داده شده است.

جدول (۴) مقایسه‌ی میانگین ساعات مطالعه غیر درسی دانش‌آموزان عضو و غیر عضو

وضعیت عضویت	میانگین	انحراف معیار	آزمون تفاوت میانگین	سطح معنی داری
افراد غیر عضو	۱/۶۴	۱/۷۵	۲/۸۳	۰/۰۰۰
افراد عضو	۲/۵۸	۲/۳۸		

جدول (۵) مقایسه‌ی میانگین صفحات مطالعه غیر درسی دانش‌آموزان عضو و غیر عضو

وضعیت عضویت	میانگین	انحراف معیار	آزمون تفاوت میانگین	سطح معنی داری
افراد غیر عضو	۱۸/۴۷	۱۴/۳۵	۲/۳۸	۰/۰۰۰
افراد عضو	۳۵/۵۷	۲۵/۸۹		

همان‌گونه که نتایج جدول نشان می‌دهد دانش‌آموزانی که در عضویت انجمن‌ها یا شوراهای دانش‌آموزی می باشند به طور قابل ملاحظه و معناداری هم از نظر ساعات و هم صفحات مطالعه‌ی غیر درسی بیشتر از سایر دانش‌آموزان مطالعه می‌کنند.

سؤال سیزدهم: آیا اهداف دانش‌آموزان از مطالعه‌ی غیر درسی در میزان مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان مؤثر است؟ نتایج نشان می‌دهد که دانش‌آموزانی که دارای اهداف دستیابی به آگاهی و رشد و علاقه‌ی شخصی می باشند هم از لحاظ میزان ساعات و هم از لحاظ تعداد صفحات مطالعه‌ی غیر درسی بیشتر از سایرین به مطالعه می‌پردازند.

سؤال چهاردهم: چه عواملی مانع استفاده دانش‌آموزان از کتابخانه‌های آموزشی می‌شود؟ براساس نتایج به دست آمده تنها ۳۰ درصد از پسران و ۲۱ درصد از دختران و در مجموع ۳۰/۶ درصد از دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه عضو کتابخانه‌ها می باشند.

موانع استفاده از کتابخانه بین دانش‌آموزان دختر و پسر در جدول شماره (۶) ارائه شده است.

جدول (۶) مقایسه‌ی موانع استفاده از کتابخانه بین دانش‌آموزان پسر و دختر

موانع استفاده از کتابخانه	نامناسب بودن ساعات کار	عدم وجود فهرست کتاب	عدم علاقه به کتاب و کتابخانه	نامناسب بودن کتاب‌های کتابخانه	سیستم ارائه کتاب	فقدان کتابدار خوب	پسر	
							فراوانی	درصد
فراوانی	۷۰	۳۰	۳۹	۲۶	۱۰	۲۳	فراوانی	۸۹
درصد	۳۵/۵۲	۱۵/۱۵	۱۹/۶۹	۱۳/۳۳	۵/۵۵	۱۱/۶	درصد	۴۳/۸۴
فراوانی	۸۹	۲۱	۳۰	۴۴	۶	۱۳	فراوانی	۱۵۹
درصد	۴۳/۸۴	۱۰/۳۴	۱۴/۷۷	۲۱/۶۷	۳	۶/۴۰	درصد	۳۹/۶۵
فراوانی	۱۵۹	۵۱	۶۹	۷۰	۱۶	۳۶	فراوانی	۱۲/۷۱
درصد	۳۹/۶۵	۱۲/۷۱	۱۷/۲۰	۱۷/۴۵	۴	۸/۹۷	درصد	۷۸

دانش‌آموزان پسر و ۶۸ درصد از دانش‌آموزان دختر نیز علاقه‌مند شرکت در مسابقات کتابخوانی هستند و دانش‌آموزان تعداد کم مسابقات، محتوای تکراری آن‌ها و عدم برگزاری مسابقات و عدم موفقیت و نحوه‌ی اهدای جوایز را از عوامل عدم شرکت دانش‌آموزان در مسابقات کتابخوانی برشمرده‌اند.

تعداد کمی از دانش‌آموزان برنامه‌ی زمانی، موضوعی و مکان مناسب جهت مطالعه‌ی غیر درسی دارند.

دانش‌آموزان سه عامل حجم زیاد دروس، گرانی کتاب و فقدان علاقه و انگیزه را به ترتیب از عوامل کاهش دهنده‌ی مطالعات غیر درسی برشمرده‌اند.

دفا تر ثبت کتاب‌های کتابخانه نیز نشان دهنده‌ی آن است که ۳۵ درصد از دانش‌آموزان در عضویت کتابخانه می‌باشند و از این میزان ۳۰ درصد عضو فعال کتابخانه‌های آموزشی می‌باشند.

میانگین کتاب‌های امانت گرفته شده از کتابخانه‌های آموزشی مدارس پسرانه ۵/۵ جلد و در مدارس دخترانه ۷ جلد در طول سال تحصیلی بوده است.

پیش‌نهادها:

با توجه به نتایج به دست آمده پیش‌نهاد می‌گردد کتابخانه‌های آموزشی با امکاناتی نظیر میز، صندلی، روشنایی مناسب، رایانه و ... تجهیز شود. هم‌چنین زمینه‌ی عضویت دانش‌آموزان در کتابخانه‌های مدارس و سایر کتابخانه‌ها فراهم گردد. اشتراک مجلات و روزنامه‌های مورد علاقه دانش‌آموزان در کتابخانه‌های آموزشی انجام پذیرد و در صورت امکان ساعات کار کتابخانه‌های آموزشی به غیر از ساعات آموزشی مدارس تغییر یابد.

باید سعی شود کتابخانه‌های آموزشی براساس موضوع‌های مورد علاقه‌ی دانش‌آموزان که در تحقیق حاضر نیز مورد توجه قرار گرفته، تهیه شود و مسابقات کتابخوانی و نمایشگاه‌های کتاب به صورت متنوع‌تری در مدارس مورد توجه قرار گیرد. هم‌چنین پیش‌نهاد می‌گردد در پژوهش‌های آتی به پژوهش در زمینه‌ی عادت‌های مطالعه و عوامل مؤثر مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان مقطع ابتدایی بیشتر توجه گردد و مطالعات آزمایشی

نتایج جدول نشان می‌دهد که مناسب نبودن ساعات کار کتابخانه بزرگترین مانع استفاده دانش‌آموزان از کتابخانه می‌باشد، سپس عوامل نامناسب بودن کتاب‌های کتابخانه، عدم علاقه به کتاب و کتابخانه، عدم وجود فهرست کتاب، فقدان کتابدار خوب و سیستم بسته ارائه به ترتیب از نظر دانش‌آموزان در درجه‌های بعدی قرار می‌گیرد.

نتایج به دست آمده از مصاحبه و دفاتر ثبت کتاب‌های کتابخانه: ۴۸ درصد از دختران و ۳۰ درصد از پسران به طور مرتب روزنامه یا مجله مطالعه می‌کنند، دختران مجله‌های خانواده، جوانان و مجله‌های ورزشی و پسران اکثراً مجله‌های ورزشی مطالعه می‌کنند. دختران در مقایسه با پسران به میزان کمتری منابع مطالعه غیر درسی خود را از کتابخانه امانت می‌گیرند و بیشتر آنان این منابع را از دوستان یا خویشاوندان نزدیک امانت می‌گیرند.

۷۴ درصد از دانش‌آموزان علاقه‌مند عضویت در انجمن‌ها و شوراهای می‌باشند ولی تنها ۸ درصد به عضویت انجمن‌ها پذیرفته شده‌اند.

۷۰ درصد از دانش‌آموزان پسر و ۵۸ درصد از دانش‌آموزان دختر از نمایشگاه‌های کتاب تا کنون بازدید کرده‌اند و ۷۸ درصد از

فهر

جمع کتاب‌های مراکز تحقیقات معلمان اصفهان از مرز دویست هزار نسخه گذشت.

همان‌طور که خوانندگان محترم مطلع هستند به‌جز در مرکز استان، در ۱۹ منطقه آموزشی نیز مرکز تحقیقات معلمان تأسیس شده است که تا کنون منشأ آثار فراوان بوده است و خوشبختانه تا پایان سال تحصیلی ۸۱ - ۸۰ جمع کتاب‌های آن از مرز دویست هزار نسخه گذشت. تعداد کتاب‌های این مراکز به‌قرار زیر است:

نام مرکز تحقیقات معلمان	تعداد کتاب موجود
اصفهان	۱۰۰۲۶۰
آران و بیدگل	۴۲۰۰
اردستان	۳۵۰۰
برخوار	۴۰۰۰
تیران و کرون	۴۰۰۰
جی	۴۰۹۰
خمینی‌شهر	۶۰۰۰
دهاقان	۳۰۰۰
زرین‌شهر	۷۲۳۰
سمیرم	۲۴۳۲
شاهین‌شهر	۸۷۸۰
شهرضا	۳۵۰۰
فریدن	۶۰۰۰
فریدونشهر	۳۶۰۰
فلاورجان	۳۸۰۰
کاشان	۳۵۰۰
گلیایگان	۹۹۵۰
مهردشت	۴۱۵۰
نابین	۱۰۰۰۰
نجف‌آباد	۱۰۵۴۰
جمع	۲۰۲۵۳۵

منابع:

- آدلر، مارتین؛ دورن، چارلز ون. چگونه کتاب بخوانیم، ترجمه‌ی محمد صراف تهرانی، مشهد: آستان قدس رضوی، ۱۳۷۱.
- آرون، ریمون. مراحل اساسی اندیشه در جامعه‌شناسی، ترجمه‌ی باقر پرهام، تهران: سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، ۱۳۶۳.
- اشنیگر، رالف سی. شیوه‌های مطالعه، ترجمه‌ی علی شکویی، تهران: دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور، ۱۳۷۷.
- اسلامی، حیدر، سالاری، علی. گزارش پژوهشی پیرامون نقش عوامل شخصی و آموزشی در گرایش دانش‌آموزان به مطالعه‌ی غیر درسی در سال تحصیلی ۷۰-۱۳۶۹، اداره کل آموزش و پرورش استان یزد، معاونت پرورشی، ۱۳۷۰.
- بلورچی، پروین. رغبت‌های مطالعه کودکان ۸ تا ۱۰ ساله در ده دبستان تهران. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه تهران، ۱۳۵۲.
- حری، عباس. جامعه‌شناسی کتابخوانی نوجوانان ۱۵ تا ۱۹ ساله. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران، ۱۳۵۲.
- حمیاری، فریدون. بررسی ارتباط مطالعه غیر درسی با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان سال سوم رشته‌های نظری نظام جدید آموزش متوسطه شهر تهران. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران، ۱۳۷۲.
- دانشی، علی‌محمد. گزارش بررسی میزان و چگونگی مطالعات غیر درسی دانش‌آموزان رشته‌ی علوم تجربی استان کهگیلویه و بویر احمد، وزارت آموزش و پرورش، پژوهشکده‌ی تعلیم و تربیت، ۱۳۷۱.
- عباسی، لطف‌الله. گزارش بررسی عوامل مؤثر و بازدارنده مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان سال‌های اول تا چهارم دبیرستان‌های شهر تهران، وزارت آموزش و پرورش، (دفتر مشاوره و تحقیق امور تربیتی)، ۱۳۷۲.
- لاریک، نانس. چگونه بچه‌هایمان را به مطالعه تشویق کنیم؟ ترجمه‌ی مهین مهتاج، مقدمه و حواشی از احمد صافی، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، ۱۳۶۸.
- نخودچی، جواد. گزارش بررسی عوامل مؤثر بر میزان مطالعه و کتابخوانی در دبیرستان‌های تبریز، شورای تحقیقات اداره کل آموزش و پرورش استان آذربایجان شرقی، ۱۳۷۵.
- مفتخر، مریم. عادات مطالعه جوانان، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشکده‌ی علوم تربیتی، دانشگاه تهران، ۱۳۵۱.
- ویلفرد، لنکستر ف. کتابخانه‌ها و کتابداران در عصر الکترونیک، ترجمه‌ی اسدالله آزاد، مشهد: آستان قدس رضوی، ۱۳۶۶.
- یوسفی، ابوالفضل. گزارش بررسی وضعیت میزان مطالعه‌ی غیر درسی دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه نقاط شهری استان قم، شورای تحقیقات اداره کل آموزش و پرورش استان قم، سال تحصیلی ۷۹-۷۸.